

W.A. Wagenaar, H.F.M. Crombag & P.J. van
Koppen (1993) Gelukkig is Schuyt het met ons
eens: Een reactie op de kritiek van C.J.M. Schuyt.
Delikt en Delinkwent, 23, 38-47.

Gelukkig is Schuyt het met ons eens

Een reactie op de kritiek van C.J.M. Schuyt¹

In zijn bespreking van *Dubieuze Zaken*² maakt Schuyt ons onmiskenbaar velerlei verwijten, zij het dat het ons niet meeviel ze op een rij te krijgen, omdat de structuur van zijn betoog zwak is. Wellicht zou een minder haastig geschreven stuk meer orde hebben vertoond. Wij vermoeden dat Schuyt ons tenminste de volgende vijf zaken voor de voeten werpt:

- Het boek is onvoldragen en zou met wat meer werk beter en korter zijn geweest.
- Het boek bevat allerlei juridische fouten.
- Wij hebben geen oog voor het verschil tussen *juridisch* en *sociaal-wetenschappelijk* bewijs.
- Het is onduidelijk of wij het juridisch bewijsproces *psychologisch* willen *verklaren* dan wel *verbeteren*.
- Wij begrijpen het verschil tussen *oorzaak* en *reden* niet.

Na deze opsomming haasten wij ons toe te voegen dat Schuyt ons boek niettemin zeer belangrijk acht voor de rechtspraktijk en vindt dat het door alle³ juristen moet worden gelezen. Wij blijven kennelijk goede vrienden. Daar zijn wij blij om. Laat ons vervolgens Schuyts bezwaren nader bekijken.

I Het boek is onvoldragen

Ja, daar zit wat in. Wij ondervinden dat aan den lijve: wij zijn doende een Engelse bewerking van ons boek⁴ voor te bereiden. Daarin zal

* Resp. hoogleraar Functieer aan de Rijksuniversiteit te Leiden, hoogleraar Rechtspsychologie aan de juridische faculteiten van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht en de Universiteit Antwerpen, hoofdonderzoeker aan het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden.

1 Schuyt uitte zijn kritiek onder de titel *Het juridische en het sociaal-wetenschappelijke bewijs* in *Delikt en Delinkwent* 22 (1992), p. 655-661.

2 H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze Zaken: De Psychologie van Strafrechtelijk Bewijs*, Contact, Amsterdam 1992.

3 Hier overstijgt Schuyt onze stoutste aspiraties: zelf hadden wij niet verder gedacht dan strafrechtjuristen.

4 Verschijnt begin 1993 bij Harvester Wheatsheaf onder de titel *Unsafe Justice: The Psychology of Criminal Evidence*.

de theorie meer nadruk krijgen en de Nederlandse rechtspraak om voor de hand liggende redenen minder. Daarbij valt het op dat wij ons bondiger kunnen uitdrukken zonder dat er veel belangrijke punten worden gemist. Maar er was ook wat te zeggen voor een snelle publikatie van de Nederlandse versie, bijv. dat wij daardoor aan een discussie konden deelnemen, die anders zonder ons gevoerd en wellicht zelfs beëindigd zou zijn. Men hoeft slechts te denken aan het werk van de Commissie Moons om zich te realiseren hoe urgent wij deelname aan de discussie achtten. Een gelijksoortige, eerdere publikatie, *De Menselijke Factor*⁵, had nauwelijks aandacht getrokken, wellicht juist omdat het zo'n rustig, afgewogen en wetenschappelijk boek was. Frijda⁶ geeft precies dat argument voor zijn waardering van dat boek, maar wellicht kan hij er begrip voor opbrengen dat wij het daarna eens over een andere boeg wilden gooien. Snelle publikatie voorkwam tevens dat de door ons besproken zaken zo belegen zouden zijn, dat opposenten gemakkelijk konden beweren dat zulke dingen al lang niet meer voorkomen. Maar Schuyt heeft in ieder geval gelijk als hij constateert dat ons boek anders aandoet dan een wetenschappelijk werk waarop een mensenleven is gezwoegd.

2 Het boek zit vol juridische fouten

Dat hebben meer mensen opgemerkt: De Doelder,⁷ Franken,⁸ Schalken,⁹ en onlangs ook Frijda.¹⁰ Alleen de eerstgenoemde auteur heeft de moeite genomen om een aantal van die fouten bij naam te noemen. Van zijn lijstje kunnen we alleen maar zeggen, dat als dat alles is, het naar ons oordeel reuze meevalt, vooral omdat de meeste van de door De Doelder genoemde 'fouten' voor discussie vatbaar zijn;¹¹ zij raken ook nergens de kern van ons betoog. En toch duiken die veronderstelde fouten in iedere bespreking van ons boek door juristen op, zonder dat man en paard worden genoemd. Het is alsof ieder daarvan melding maakt op gezag van De Doelder. Dat ergert ons: het is voor

5 P.J. van Koppen & H.F.M. Crombag (red.), *De Menselijke Factor: Psychologie voor Juristen*, Gouda Quint, Arnhem 1991.

6 L. Frijda, *Over dubieuze zaken en oppervlakkige, domme rechters*, in: *Delikt en Delinkwent* 22 (1992), p. 662-672.

7 H. de Doelder, *Stupid justice?* *Trema*, 1992, p. 75 e.v.

8 H. Franken, *Broddelwerk (van de rechter of de wetenschap)?* *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 1992, p. 249-250.

9 T.M. Schalken, *Rechters zouden wat minder fatsoenlijk moeten worden*, *Nederlands Juristenblad* 1992, p. 889-891.

10 Zie noot 9.

11 Zie daarover H.F.M. Crombag & P.J. van Koppen, *Rechters zouden 'fatsoenlijker' moeten worden*, *Nederlands Juristenblad* 1992, p. 970-973.

juristen al te gemakkelijk scoren tegen die domme psychologen die 'natuurlijk' ongelijk moeten hebben omdat zij het recht 'natuurlijk' niet beheersen. Zonder nadere bewijsvoering blijft zulk een wijze van argumenteren onder de maat.

3 **Het (veronderstelde) verschil tussen juridisch en sociaal-wetenschappelijk bewijs**

Dit punt van kritiek lijkt voor Schuyt het belangrijkste, omdat hij het tot de titel van zijn betoog maakt. En toch is het verwijt ons niet geheel duidelijk. Enerzijds suggereert Schuyt dat de rechter op een andere manier feiten vaststelt dan de sociaal-wetenschapper; anderzijds verwijt hij ons dat wij onze stellingen onderbouwen op de manier die wij juist bij rechters zo afkeuren.

Juridisch bewijs is anders dan sociaal-wetenschappelijk bewijs-jawel, dat ontkennen wij ook niet, zeker niet wanneer het gaat over de manier waarop eenmaal vastgestelde feiten worden gebruikt om er conclusies uit te trekken. Voor dat gedeelte van het werk spreken sociale wetenschappers bij voorkeur in het geheel niet van 'bewijsvoering', maar van 'toetsing' van een vooraf geformuleerde theorie of hypothese. In het licht van verzamelde gegevens wordt een theorie meer of minder waarschijnlijk, meer of minder door de gegevens gesteund. Het woord 'bewijs' laten zij over aan mathematen en juristen. De wet vergt van de jurist dat hij tenslotte beslist over de aan- of afwezigheid van 'bewijs', een harde uitspraak die empirische onderzoekers bij voorkeur ontwijken. Maar wanneer het om het vaststellen van feiten gaat, dan erkennen wij voor beide disciplines maar één soort logica, die trouwens voor iedereen geldt, voor de man in de straat, voor ons, en ook voor de rechter.

Laat ons een eenvoudig voorbeeld bezien. Baby's van acht maanden praten niet. Iedere vader en moeder weet dat en kinderpsychologen kunnen daar op grond van onderzoek met voldoende grote steekproeven met gezag verklaringen over afleggen. Het tegendeel beweren is, zou je denken, niet mogelijk. En toch lijkt een rechter het tegendeel te kunnen vaststellen en wel op grond van een ambtsedig proces-verbaal waarin een politie-beambte verklaart dat een acht maanden oude baby volgens een door hem gehoorde getuige iets gezegd zou hebben of anderszins informatie zou hebben verstrekt. Dat gebeurde in de in ons boek besproken zaak Castelyn. De rechter *hoefde* dat niet te doen, maar hij *kon* het doen omdat geen rechtsregel hem dat verbood.

Hier hebben wij, zo zou je kunnen menen, een voorbeeld van twee verschillende manieren van het vaststellen van feiten. Schuyt

lijkt te denken dat ieder van die manieren van feiten vaststellen zo zijn eigen merites heeft en dat men de ene werkwijze niet vanuit de andere kan bekritisieren. Maar dat is nu juist een punt waarop onze kritiek zich richt: het moge de rechter op juridische gronden vrij staan een proces-verbaal waarin zulk een empirisch onmogelijke bewering voorkomt tot bewijs te laten meewerken, dat maakt die bewering nog niet tot een feit. De pretentie dat er een juridische logica bestaat die anders is dan de gewone-mensen logica en die daarom niet door gewone mensen bekritiseerd kan worden, is absurd. En toch lijkt veel van de kritiek die over ons is uitgestort - men zie bijv. de scheldkanonnade die Schalken bij wijze van naschrift aan ons stuk in het NJB van 6 augustus toevoegt en de onbekookte uithaal van een anonieme scribent in het Advocatenblad¹² - te berusten op zulk een overtuiging: 'Waar halen die niet-juristen het lef vandaan?'

De theorie van verhaal en verankering voorspelt dat rechters het verhaal van de tenlastelegging zullen verankeren in, meestal stilzwijgend gekoesterde, eigen overtuigingen van algemene aard. Het is de taak van de verdediging om zulke overtuigingen zichtbaar te maken en zo mogelijk te kritisieren. De verdediging dient van de rechter te eisen dat hij het verhaal van het bewezenverklaarde verankert in zaken die *wij allemaal* bereid zijn zonder verdere discussie te geloven. Pas dan komt er een natuurlijk einde aan de discussie, omdat dan in redelijkheid een beroep gedaan kan worden op art. 339 Sv, dat zegt de feiten van algemene bekendheid geen bewijs behoeven. Als in het geval van de 'pratende baby' de verankering niet had plaatsgevonden in het geloof dat ambtsedige processen-verbaal altijd voor correct gehouden mogen worden, maar diepgaander was onderzocht, dan was men ongetwijfeld terecht gekomen bij de gewone-mensen logica dat de baby in kwestie niet de bron van de veronderstelde informatie geweest kan zijn en dat de opsporingsambtenaar in het proces-verbaal iets beweert dat niet waar kan zijn en derhalve ook niet tot bewijs kan dienen, niet in een wereld waar men prijs stelt op rationaliteit.

Sociaal-wetenschappelijk bewijs probeert feiten en samenhangen te produceren die de werkelijkheid van alledag zo dicht mogelijk benaderen. Men spreekt van de eis van *validiteit*. Schuyt heeft gelijk als hij meent dat wij aan juridisch bewijs dezelfde eis van validiteit stellen als die welke geldt voor sociaal-wetenschappelijk 'bewijs'. Dat doen wij niet uit juridische onervarenheid, maar omdat wij op dit punt een weloverwogen bezwaar hebben tegen de door ons geconstateerde denkwijze bij juristen. In bewijskwesties lijken juristen de eis van validiteit van weinig belang te achten. Zij stellen de eis van *wettigheid*:

¹² Ex-press, *Dubieus*, Advocatenblad 1992, p. 253.

een ambtsedig proces-verbaal voldoet daaraan ongeacht wat daarin wordt beweerd. Volgens ons verschafte die baby van acht maanden geen informatie. Een rechtbank, een gerechtshof en, na doorverwijzing door de Hoge Raad, een ander gerechtshof dachten daar anders over: die achtten de baby een bron van relevante informatie omdat dat in een ambtsedig proces-verbaal stond. Wij zijn inderdaad zo eigenwijs te menen dat het juridische standpunt van drie rechtscolleges in deze zaak gewoon fout was.

De neiging om bewijsmiddelen aan hun wettigheid te verankeren en niet aan hun empirische validiteit wordt nog eens fraai gedemonstreerd in de bespreking van *Dubieuze Zaken* door Frijda in hetzelfde nummer van *Delikt en Delinkwent*¹³. Hij bespreekt de zaak van de verdachte Neeringh, die werd veroordeeld voor een bankoverval op grond van herkenningen door getuigen. Eén getuige heeft voor de overval twee op dat moment ongemaskerde mannen gezien, die misschien de daders zijn. Na eerst een ander aangewezen te hebben, wijst zij bij een tweede poging Neeringh aan, maar met het proces-verbaal van haar verklaring is evident gerommeld. Twee andere getuigen, die bij de overval aanwezig waren, wijzen Neeringh eveneens als een van de daders aan, maar zij zeggen beiden dat zij hem slechts 'menen' te herkennen. Dat kan kloppen, want zij zagen de daders alleen gemaskerd. Acht andere getuigen zijn niet met de verdachte geconfronteerd, althans daarvan bevinden zich geen processen-verbaal in het dossier. De Oslo-confrontaties deugden overigens ook niet: de Creool Neeringh werd geplaatst tussen vier Noord-Afrikanen, terwijl alle getuigen het erover eens zijn dat de daders met een Surinaams accent spraken. Ondanks alle problemen met de herkenningen in deze zaak werd Neeringh door het hof veroordeeld. Frijda is het daar mee eens en gebruikt de tekst van het arrest om dat uit te leggen.¹⁴ Daarin neemt het hof het rapport van de werkgroep 'Identificatie' van de Recherche Advies Commissie als uitgangspunt voor de beoordeling van deze bewijsmiddelen. Daar hebben wij natuurlijk geen kritiek op, want één van onze klachten was dat die richtlijnen nu juist zo vaak genegeerd worden. Het hof zegt dat bij de inrichting van de desbetreffende Oslo-confrontaties de richtlijnen slechts beperkt geschonden zijn en de uitslag daarom nog wel bruikbaar is, daarbij vergetend dat de werkgroep zelf schreef dat Oslo-confrontaties alleen zinvol zijn als

¹³ Op. cit. noot 9.

¹⁴ Wij hebben inderdaad, zoals Frijda opmerkt, voor het afronden van *Dubieuze Zaken* niet kennis genomen van het proces-verbaal van de zitting bij het hof van het arrest. Dat eerste was niet nodig, want een van ons woonde de terechtzitting bij; het tweede kon niet, omdat het uitgeschreven arrest pas meer dan vier maanden na de uitspraak ter beschikking kwam.

strikt volgens de richtlijnen wordt gewerkt. Hoe dat ook zij, opvallend is dat ook in deze zaak het hof bij de regels blijft steken.

Minstens even belangrijk is de vraag naar de validiteit van deze herkenningen, de vraag derhalve of getuigen iemand van wie zij alleen de ogen hebben gezien door in ijsmutsen geknipte gaten wel kunnen herkennen. Als het antwoord op die vraag ontkenkend luidt, is verdere discussie over de wijze waarop de Oslo-confrontaties waren ingericht overbodig. En als het hof meent dat dat best kan, dan zou het goed zijn geweest als het hof even had uitgelegd hoe het tot die verrassende conclusie is gekomen.

Schuyt heeft ook gelijk wanneer hij eist dat ook onze eigen uitspraken valide zijn in de bovenbeschreven zin: wat wij constateren in enige voorbeelden moet ook echt voorkomen in de dagelijkse rechtspraktijk. Op dat punt hebben wij het onszelf niet gemakkelijk gemaakt door uit te gaan van een beperkt aantal, overigens goed-gedocumenteerde, gevallen, die bovendien zijn verkregen door uitdrukkelijk naar anomalieën te zoeken! Hoe generaliseer je, buiten het verband van de bittertafel, van anekdotes naar het dagelijkse leven? Terzijde merken wij op dat zulk een vraag juist voor juristen geen probleem zou moeten opleveren, gewend als zij zijn om principiële problemen te ontleden aan de hand van een enkele casus of zelfs aan de hand van een gefingeerd prototype. Maar wij zijn geen juristen en van ons mag worden verwacht dat wij onze generalisaties een andere grondslag geven. Dat hebben wij op twee manieren gedaan.

Ten eerste hebben wij een theorie ontworpen over het denken van de strafrechter, de Theorie van Verhaal en Verankering. Die theorie hebben wij niet ontwikkeld aan de hand van de door ons bestudeerde gevallen, maar met behulp van een logische analyse van het denkprobleem waarvoor de strafrechter staat, en aan de hand van reeds bestaand empirisch onderzoek. Het schijnt Schuyt te zijn ontgaan dat deze theorie past in een onderzoekstraditie die de door ons bestudeerde gevallen niet als ondersteuning behoeft. De in het boek beschreven gevallen worden op een andere manier gebruikt. De theorie voorspelt dat de rechter met de meerderheid van de gevallen geen problemen zal hebben. Dat ligt ook voor de hand, omdat de theorie pretendeert te beschrijven hoe rechters (meestal) te werk gaan. Het is onwaarschijnlijk dat rechters een werkwijze zouden volgen die altijd of zelfs meestal tot foute resultaten leidt. Dat beweert de theorie ook niet. De meeste gevallen zijn voor ons doel dan ook niet interessant, omdat zij geen onderscheid mogelijk maken tussen rivaliserende theorieën. De theorie voorspelt echter ook dat er zich onder bepaalde omstandigheden anomalieën zullen voordoen. Dat, bijv., de rechter een ambtsedige verklaring als bewijs kan aanvaarden zelfs wanneer

ieder zinnig mens de onzin daarin opmerkt. Omdat wij zulke anomalieën ook daadwerkelijk vinden, zien wij daarin een bevestiging van de theorie. Een analogie kan dat verduidelijken. Wanneer een theorie over de evolutie van de soorten voorspelt dat de meeste stegosaurusen weliswaar zijn uitgestorven, maar dat er, om bepaalde redenen en bij wijze van uitzondering, in het Amazonegebied nog stegosaurusen kunnen leven, dan vormt de ontdekking van een daar nog levende stegosaurus een bevestiging van die theorie. Mag Schuyt in dat geval tegenwerpen dat één enkele stegosaurus niet zoveel zegt?

De tweede manier waarop wij generalisaties tot stand brengen, is door voor onze gevallen de regelmatigheden, in dit geval derhalve de rechtsregels en -gewoonten, op te sporen die aan die gevallen ten grondslag liggen. Zo bleek ons bijvoorbeeld dat het Openbaar Ministerie de bevoegdheid heeft een aanvankelijk veto uit te spreken over het oproepen van getuigen en wel op grond van de overweging dat het verschijnen van die getuigen 'niet in het belang van de verdediging' is. Wij vinden het bestaan van een dergelijke regeling raar omdat zij het om de mogelijkheid geeft die regeling voor eigen doeleinden te misbruiken. En inderdaad, wij hebben gevallen gevonden waarin die regeling door het om werd misbruikt. Of zulk misbruik in de praktijk altijd of tenminste vaak voorkomt is van ondergeschikt belang: de regeling zelf is verkeerd omdat zij misbruik mogelijk maakt en er bijna toe uitnodigt. Onze voorstellen voor verandering berusten dan ook op een principiële bezwaar tegen een regeling die een van de partijen de mogelijkheid geeft de krachtsverhouding in het strafgeding te verstoren, en niet enkel op de constatering dat zulks ook daadwerkelijk voorkomt. Om soortgelijke redenen hebben wij, bijv., bezwaren tegen regelingen die het tot bewijs gebruiken van *de auditu*-verklaringen mogelijk maken, of van verklaringen van medeplichtigen, van de uitkomsten van eenpersoons-confrontaties, en van deskundigenberichten door pedagogen en psychiaters wier competentie onduidelijk is. Allemaal om principiële redenen; de door ons bestudeerde gevallen dienden er slechts toe om zulke riskante regelingen op het spoor te komen. En daarvoor was in beginsel één geval voldoende, al vonden wij zelfs onder het beperkte aantal van onze gevallen meestal meer voorbeelden. Voor dat doel vormen 35 gevallen een ruim aantal. Meer dan 35 gevallen hadden tot hinderlijke herhaling geleid en bovendien tot de onmogelijkheid om al die gevallen nauwkeurig te documenteren.

4 **Het onderscheid tussen verklaren en verbeteren**

Het verwijt dat wij verklaren en verbeteren onvoldoende uit elkaar

zouden houden, komt ons onbegrijpelijk voor. Jawel, wij weten het verschil tussen beide woorden wel, maar waarom zouden wij niet zowel het een als het ander kunnen of zelfs moeten doen? Wij willen het rechterlijke beslisproces inzichtelijk maken en op grond van dat inzicht verbeteren. De gedachte dat men het proces zou kunnen verbeteren zonder een goed begrip voor de aard en de eigenaardigheid ervan, lijkt ons naïef.

Schuyt verwijt ons bovendien dat de bestudering van anomalieën niet kan leiden tot een goed begrip voor de meerderheid van probleemloze gevallen. Hij neemt blijkbaar aan dat de rechter in de meerderheid van de zaken *anders* denkt dan in de moeilijke gevallen waarin wij anomalieën constateerden. Daar is nogal wat tegenin te brengen.

Om te beginnen doet onze theorie geen afwijkende voorspellingen voor de rechterlijke beslissing van probleemloze gevallen, gevallen waarin de dader op heterdaad is betrapt, een bekentenis met intieme kennis heeft afgelegd, of in het bezit van de buit en het moordwapen blijkt te zijn. Er is geen enkele reden om voor die gevallen een aparte denkwijze te veronderstellen, sterker: in die gevallen behoeft de rechter nauwelijks te denken. Onze theorie voorspelt nu dat dit proces van nauwelijks-denken zo mogelijk door de rechter zal worden voortgezet, dat het verhaal van het om vaak kritiekloos zal worden gevolgd en de bijpassende ankers kritiekloos zullen worden geaccepteerd. Het gaat niet om twee vormen van denken, maar om dezelfde vorm van vermijden te denken wanneer de regels dat toelaten. En dat doen zij.

Het is niet onze bedoeling om de praktijk te veranderen voor al die gevallen die probleemloos verlopen. In die gevallen zou dieper denken van de rechter het resultaat niet verbeteren. Er zijn echter gevallen die bij routinematig vermijden van denken door de rechter fout (kunnen) aflopen. Dat moet worden voorkomen. Daartoe stellen wij niet voor om het denken van de rechter in zulke gevallen naar wezen te veranderen; zulk een voorstel achten wij psychologisch niet realistisch. Wij stellen voor om voorwaarden te scheppen die er voor zorgen dat de strafrechter delen van het denkproces, als beschreven in onze theorie, vermijdt in gevallen waarin dat tot foute conclusies kan leiden. Als Schuyt beweert dat die voorzorgen averechtse effecten zullen hebben in de meerderheid van normale zaken, zou hij dit toch eens met een voorbeeld moeten illustreren, op soortgelijke wijze als wij de gevolgen van anomalieën met uit het leven gegrepen voorbeelden illustreren. Zou het niet meer klakkeloos geloven van deskundigenberichten de rechter in doorsnee zaken misleiden? Zou het afzien van anonieme getuigen in normale zaken ineens tot vergissingen lei-

den? Zou het bestraffen van meinedige opsporingsambtenaren het denken van de rechter vertroebelen? Nee toch!

5 **Het verschil tussen oorzaak en reden**

Schuyt verwijt ons dat we in één zin oorzakelijke en redengevende verbanden vermengen. Het maakt nogal verschil, meent hij, of men menselijk gedrag verklaart in termen van oorzaak-gevolg relaties - hetgeen volgens Schuyt zou getuigen van een neo-positivistische wetenschapsopvatting - of met behulp van redengevingen - hetgeen volgens Schuyt past in een post-positivistische, sociaal-constructivistische wetenschapsopvatting. Wat onze wetenschapstheoretische opvattingen ook mogen zijn ('Potteriaans' zijn ze in ieder geval niet), wij denken over dat soort zaken eenvoudiger. Wij denken dat alles een oorzaak heeft, die in de tijd aan zijn gevolg voorafgaat. In de psychologie wordt dat standpunt nogal eens bestreden, omdat er in het gedrag van mensen veel gevolgen zijn waarvan wij de oorzaken nog niet of niet geheel kennen. Wie weet, denken sommigen, vinden wij nog eens een gevolg zonder oorzaak? Dit post-moderne standpunt hangen wij niet aan, grotendeels om pragmatische redenen: wij willen de zaken graag eenvoudig houden, een respectabel standpunt dat bekend staat als het hanteren van Ockhams scheermes.

Zoals voor alle andere verschijnselen geldt ook voor menselijk gedrag dat elk gevolg een oorzaak heeft. Om het te verklaren is het identificeren van die oorzaken voldoende. Waarom gebruiken wij dan toch de term 'redengevend'? Omdat menselijk gedrag nogal eens wordt veroorzaakt door de anticipatie op het gevolg ervan. Door ervaring wijs geworden voorzien mensen dikwijls met redelijke zekerheid de gevolgen van hun gedrag. Omdat zulk een anticipatie voorafgaat aan het gevolg kan zij als oorzaak gezien worden, terwijl de persoon zelf de inhoud van zijn verwachting als 'reden' opgeeft. Dat is nu eenmaal de manier waarop mensen over hun gedrag spreken en ook wij doen dat zonder daardoor het oorzaak-gevolg-model los te willen laten.

Inmiddels vragen wij niet aan rechters om zich over zulke diepzinnige dilemma's het hoofd te breken. De suggestie dat de theorie van verhaal en verankering een keuze eist tussen de neo-positivistische en de post-positivistische wetenschapsopvatting is niet alleen onjuist, maar tevens van geen belang. Redenen en intenties kunnen zonder bezwaar als oorzaken van menselijk gedrag worden behandeld, en daar hoeft je geen 'kwajongen' voor te zijn.

Wij zijn niet erg onder de indruk van Schuyts kritiek, zoveel zal inmiddels duidelijk zijn. Maar daarmee willen wij niet gezegd hebben dat ons boek foutloos is, zelfs niet op alle essentiële punten. Maar Schuyt raakt in zijn bespreking zelfs niet aan de essentialia. Dat vinden wij verbazingwekkend: wij liegen er immers niet om. Zou het kunnen zijn dat Schuyt het op al die punten met ons eens is? Dat kan haast niet anders, gelukkig.